

Szép és nehéz utat tett meg F. F. Koroljov akadémikus, a szovjet nevelés-tudomány egyik kiemelkedő képviselője. Életútja a szovjet ember tipikus életútja. Belorusziai parasztcsalád gyermeke, aki a tanítóképző elvégzése után egy életre eljegyezte magát ezzel a pályával. A szocialista forradalom győzelme után aktívan részt vett a szovjet hatalom megvédésében és építésében. Mint a Vörös Hadsereg egyik egységének parancsnoka, fegyverrel harcolt a polgárháborúban, majd az egyik járási tanács művelődési osztályának vezetője volt.

1925-ben a novoszibirszki politechnikumban kezdte meg tanári munkáját, s a falusi iskolák sajátos pedagógiai kérdéseinek tudományos vizsgálatát. Első munkája, amelyet társszerzővel írt. „*A falusi tanítóknak*” jellegzetes címet viseli. Ezt követően a moszkvai egyetemen elvégezte a felsőfokú tudományos pedagógiai tanfolyamot (1929), tanára lett a Központi Továbbképző Intézetnek és a KRUPSZKAJA nevét viselő, Kommunista Nevelés Akadémiájának. A pedagógiai lapokban közölt több írása bizonyítja, hogy a gyakorlati munkát szerencsésen összekapcsolta az elméleti kutatással. Munkásságának elismerését mutatja, hogy tagja lett az Állami Tudományos Tanács (GUSZ) pedagógiai szekciójának.

Munkásságának ebben a kezdeti szakaszában sokat és eredményesen foglalkozott az úttörő mozgalom, s általában az ifjúsági szervezet pedagógiai kérdéseivel. Munkatársa volt a gyermek-kommunista mozgalom kérdéseivel foglalkozó központi tudományos intézménynek, majd a Népbiztosságnak.

KOROLJOV mint nagy elméleti felkészültséggel és jelentős gyakorlati tapasztalattal rendelkező szakember vett részt a marxista pedagógiáról folyó vitában. *Mi a politechnizáció?* és *Az iskolai nevelés feladatai* c. művei (ez utóbbit RASZKINnal közösen írta 1930-ban) bizonyítják, hogy a szovjet pedagógia egyik jelentős elméleti szakemberévé fejlődött.

A harmincas években odaadón dolgozik az SZKP közoktatási határozatainak végrehajtása érdekében. Ebben az időben jelent meg „*Az iskola elhalásának anti-leninista elmélete*” című munkája, amely az új munkaiskola építésében elkövetett hibák és a különböző polgári és ultraradikális elméletek ellen harcol. Ebben az évtizedben tovább folytatja tudományos és oktató tevékenységét. A nyugodt alkotómunkát a hitlerista támadás zavarja meg, s mint sok honfitársa önkéntesen jelentkezik a Vörös Hadseregbe, amelynek soraiban végigharcolja a háborút.

Életének legtermékenyebb szakasza a háború befejezésével kezdődik. Irányító szerepet tölt be a Pedagógiai Akadémián, majd 1960—65-ig a pedagógia elméleti és történeti intézetének igazgatója. Ezt követően titkárként vezette

az Akadémia elméleti és történeti osztályát. Tagja volt az Akadémia elnökségének. Jelentős szerepe volt a Pedagógiai Szótár és a Pedagógiai Enciklopédia kiadásában, ezekbe számos cikket is írt.

A Szovjetszkaja Pedagogika c. folyóirat szerkesztésében több mint húsz éven keresztül vett részt. Az első időben rovatvezető, és főszerkesztő helyettes, 1963-tól pedig mint főszerkesztő dolgozott. Vezetése alatt a folyóirat munkája színe-sebbé, elmélyültebbé, a gyakorlati kérdésekre érzékenyen reagálóvá vált. Több esetben szervezett vitát aktuális elméleti kérdésekről. Saját maga is több fontos elméleti kérdéstről írt jelentős tanulmányt. Aktív közéleti ember volt, a marxista ideológia avatott propagandistája, aki következetesen harcolt a marxista szemlélet és módszer alkalmazásáért.

E szerteágazó tudományszervező, irányító tevékenység mellett elmélyült kutatómunkát is végzett. Alkotó tevékenysége ezekben az években kiteljesedett. Tudományos eredményei alapján állíthatjuk, hogy a neveléstörténet és a nevelésfilozófia területén kiemelkedő eredményeket ért el. Szenvedélyesen érdekelte a szovjet iskola és pedagógia története, több mint két évtizedet fordított kutatására.

Az SZKP XX. Kongresszusa után metodológiai kérdéssel foglalkozó tanulmányaival elősegítette a személyi kultusz, a dogmatizmus következményeinek felszámolását. A neveléstörténeti kutatás fontos metodológiai kérdéseit megvilágító tanulmányai jelentősen hozzájárultak a neveléstörténeti kutatás alapvető kérdéseinek tisztázásához, a kutatómunka elmélyüléséhez és fellendüléséhez.

A neveléstörténeti kutatás fejlesztésében kiemelkedő szerepet játszott a *neveléstörténeti kutatások helyzetével és jelentőségével* foglalkozó, 1961-ben publikált összefoglaló tanulmánya. A cikk az SZKP-nek és a Szovjetunió Minisztertanácsának az élet és az iskola kapcsolatának szorosabbra fűzéséről hozott határozata kapcsán megállapítja, hogy e nagy feladat megoldásában a pozitív tapasztalatok tanulmányozása, általánosítása és a tömeges méretű elterjesztése mellett fontos szerepe van a múlt tanulmányozásának. Kifejtette, hogy a szovjet iskolatörténet a szocialista neveléstudomány fontos forrása, ebből a forrásból a pedagógiai gyakorlat sok értéket meríthet. Ahhoz azonban, hogy a neveléstörténeti kutatás ezt a fontos funkcióját be tudja tölteni, szakítani kell a kutatások absztrakt jellegével, emelni kell a kutatások eszméi-politikai és tudományos színvonalát.

A korábbi időszakban megjelent munkák vizsgálata alapján megállapította, hogy azok ferde képet adnak az iskola és pedagógia fejlődéséről. Általánossá vált, hogy az 1917-től 1931-ig terjedő időszakot hibásnak, az 1931-től 1945-ig terjedő időszakot egyértelműen pozitív korszaknak minősítsék. Ez az indokolatlan szembeállítás a történetiség lenini elvének megsértéséből származik, s azt mutatja, hogy a kutatásokban a retrospektív szemlélet uralkodik. A forradalom utáni első évek útkereséseit és történelmi jelentőségű kezdeményezéseit szokássá vált baloldali hibának minősíteni és elítélni, pedig ebben az időszakban sok eredeti és tanulságos érték halmozódott fel, amely nemcsak történeti, hanem elméleti szempontból is becses. Így mindenek előtt a munkaiskola megvalósítása érdekében végzett elméleti és gyakorlati munka tapasztalatainak elemzése járulhat hozzá az oktatás és a termelőmunka összekapcsolásának megoldásához.

KOROLJOV akadémikus több cikkében kimutatta, hogy a neveléstörténeti kutatás szinte teljes mértékben elhanyagolta LENINnek a közoktatás kérdéseivel foglalkozó tevékenységét. Bizonyította, hogy a szovjet iskola és pedagógia fejlesztése szempontjából létfontosságú feladat a *lenini örökség* tanulmányozása. Ez a neveléstörténeti kutatás fejlődése szempontjából elengedhetetlen.

Bizonyította, hogy a két időszak szembeállításából következően a neveléstörténet nem vizsgálta megfelelően a szovjet pedagógia nagy alakjainak munkásságát. KRUPSZKAJA, LUNACSARSZKIJ, POKROVSZKIJ munkásságának tárgyszerű és sokoldalú elemzése nélkül nem lehet megérteni az első évtized problémáit, nagyszerű kezdeményezéseit, eredményeit és gyengeségeit. Ugyancsak meg kell ismerni és elfogulatlanul kell értékelni BLONSZKIJ, PINKEVICS, SACKIJ és mások tudományos tevékenységét.

KOROLJOV rámutatott, hogy az első évtized szubjektivista jellegű értékelésével szakítani kell, s a különböző módszertani kezdeményezéseket, a komplex tanterveket, a maguk idejében betöltött szerepük alapján lehet reálisan értékelni. Szakítani kell az önkényes értelmezésekkel és értékelésekkel, mert azok gátolják az alkotó szellemű gondolkodást. Mélyrehatóan tanulmányozni kell a húszas évek szovjet pedagógiájának és pedagógusainak útkereséseit, s meg kell tanulni az értékest az értéktelentől megkülönböztetni. Több cikkében saját maga mutatott példát a tankönyvekkel, osztályozással, önkormányzattal kapcsolatos rendelkezések és a harmincas évek elején hozott oktatási párhatározatok történeti elemzésére és értékelésére.

A neveléstörténeti kutatással foglalkozó elvi cikkeiben felülvizsgálja a neveléstörténetnek a pedagógia elméletéhez és gyakorlatához való viszonyát. Kifejti, hogy *a történeti kutatás közvetve, a maga sajátos eszközeivel segíti az időszereleméleti kérdések megoldását*. Bizonyítja, hogy a neveléstörténeti kutatásban vissza kell térni a lenini tanításhoz és a múlt jelenségeit saját koruk viszonyai között kell értékelni. Metodológiai szempontból jelentős volt a szovjet neveléstörténet periodizációjáról kifejtett álláspontja is.

Nagyrészt neki köszönhető, hogy a hatvanas években egymásután megjelentek BLONSZKIJ, SACKIJ válogatott művei, s kiadták LUNACSARSZKIJ, KRUPSZKAJA munkáit is. Sokat foglalkozott LENIN munkásságával.

Elméleti-módszertani jellegű munkáin kívül az általa publikált monográfiák is példát mutattak a neveléstörténeti kutatóknak. A rendkívül gazdag forrásanyag szakszerű feltárása, értelmezése, finom, szerteágazó elemzése, a problémák világos megfogalmazása, széles körű történeti, filozófiai, pedagógiai felkészültség, ideológiai—metodológiai biztonság, világos szerkezet és gördülékeny, polemikus előadásmód jellemzi ezeket a munkákat. Monográfiái, metodológiai jellegű cikkei alapján állíthatjuk, hogy a második világháború után a szovjet neveléstörténet legnagyobb specialistája.

A hosszú évek szorgos és elmélyült kutatómunkájának eredményeit összegzi az 1958-ban megjelent *„A szovjet iskola és pedagógia történetének vázlata. 1917—1920”* c. nagy monográfiájában. A több mint negyven íves impozáns mű rendkívül gazdag levéltári—írártári és irodalmi forrásanyagot dolgoz fel. A munka megjelenése nagyjelentőségű tudományos eredmény, mivel a korábbi publikációk meglehetősen vázlatosan és néha sematikus tárgyalták a közoktatás szocialista átalakításának kezdeti időszakát, a szocialista munkaiskola létrejöttét, a szovjet pedagógia kialakulását. Pedig — meggyőződése szerint — ennek az időszaknak tárgyszerű, pontos ismerete alapvető jelentőségű a szovjet iskola és pedagógia egész történetének, sőt mai problémáinak megértése szempontjából. Ebből a felismerésből következően a mű célja megrajzolni annak a forradalmi átalakulásnak teljes képét, amely a szocialista forradalom győzelme utáni években bekövetkezett az iskolázás és a pedagógiai gondolkodás területén.

Megvilágítani azt a harcot, amelyet a munkásosztály, forradalmi pártjának vezetésével az új iskola, az új nevelés kialakítása érdekében folytatott. Feltárni azt a sokirányú tevékenységet, amelyet az oktatás és nevelés szervezeti, tartalmi és módszertani kérdéseinek kimunkálása érdekében végeztek.

KOROLJOV hangsúlyozza, hogy a rendkívül gazdag forrásanyag feldolgozása során ahhoz a lenini útmutatáshoz ragaszkodott, amely megengedhetetlennek tartja a tények összefüggésükből kiragadott szemlélését, értelmezését és értékelését. Arra törekedett, hogy a szovjet iskola és pedagógia kialakulásának első éveit történelmi hűséggel, romantikus túlzásoktól mentesen és lekicsinylő méricskélés nélkül, a nehézségekkel együtt ábrázolja. A mű bizonyítja, hogy célkitűzéséhez hű maradt, mesterien alkalmazta a marxista történelmi módszert.

Természetesen jelenlegi feladatunk nem teszi lehetővé a mű teljességre törekvő részletes ismertetését. Csupán arra vállalkozhatunk, hogy legáltalánosabb vonásait kiemelve röviden jellemezzük és ismertessük KOROLJOV történetíró módszerének alapkérdéseit.

A munkát — amely nyolc fejezetből áll — terjedelmes bevezető indítja, amelynek az a rendeltetése, hogy bemutassa a forradalom előtti közoktatás helyzetét, összefoglalja a forradalmi munkásosztály programszerűen is megfogalmazott követeléseit. LENIN útmutatására támaszkodva találóan és meggyőzően jellemzi a hivatalos közoktatáspolitikát, az iskolarendszert, az oktatás és nevelés tartalmát és módszereit.

KOROLJOV a lenini szemlélet és módszer kiváló alkalmazója, ezért nem rajzol egyszínű képet a cári közoktatásról. A korábban szokásos sablonos szemléletmódtól elyszerűen elhatárolja magát. Ennek eredménye, hogy külön alfejezetben is összefoglalja a régi iskola pozitív tapasztalatait. Értékeli azokat a tervezeteket is, amelyeket a haladó pedagógusok a szocialista forradalom győzelme előtt körvonalaztak. Természetesen az iskola átalakításának bolsevik programját részletesen tárgyalja.

A történelmi hűséghez való ragaszkodást jól dokumentálja a mű első fejezete, amely a bolsevik pártnak és a kormánynak az iskolaügy forradalmi átalakítása érdekében tett intézkedéseivel foglalkozik. Jól érzékelteti a feladat nagyságát és történelmi újszerűségét. Bemutatja a különböző határozatok és állásfoglalások keletkezésének körülményeit. A gazdag forrásanyag, a tárgyszerű előadásmód, a finom részletekre is kitérő elemzés nem teszi unalmassá és szárazzá előadásmódját. Sikerül érzékeltetnie az időszak nagyságát, a mindenütt jelentkező forradalmi optimizmust, az erők összecsapását, a forradalom szellemének térhódítását a közoktatás területén.

Már ebben a fejezetben kiderül, hogy KOROLJOV polemikus művet írt. Metodológiai jellegű írásainak szellemében a lenini szemlélet és módszer következetes alkalmazására vállalkozik és vitatkozik a korábbi egyoldalú értékelő megállapításokkal, így N. A. KONSZTANTYINOV és I. N. MEDINSZKIJ 1948-ban megjelent munkájának azzal a megállapításával, hogy a régi iskola formalizmusát már a szovjet hatalom első éveiben kiküszöbölték, az új módszerek széleskörűen elterjedtek, sőt a szemléltetés bizonyos fokú egyoldalú előtérbe állítása indokolatlanul háttérbe szorította a könyv szerepét. Fontos, eddig ismeretlen vagy nem eléggé értékelt körülményre hívja fel a figyelmet, amikor bizonyítja, hogy a Népbiztosság 1918 nyarától kezdve különböző formában igyekezett elterjeszteni a szemléltető oktatás akkor korszerű formáit és eszközeit; módszertani központokat, kiállításokat, tanfolyamokat szervezett. Ennek ellenére az új eljárások és módszerek széleskörű, tömeges elterjedéséről nem beszélhetünk.

A neveléstörténeti kutatás legnehezebb feladata a valóságos iskolai gyakorlat rekonstrukciója, az intézkedések, határozatok, utasítások gyakorlati meg-

valósításának nyomonkövetése. Gyakran előfordul, hogy egyik-másik intézkedés végrehajtását és helyességét példákkal támasztják alá. KOBOLJOV nem elégszik meg az ilyen illusztrálással, arra törekszik, hogy a különböző intézkedések útját végigjárja. A monográfia minden fejezetében kitér az oktatás és nevelés gyakorlati kérdéseire. Ezenkívül az iskolai gyakorlat kérdéseit „A szovjet iskola első lépései az új úton” c. fejezetben is összefoglalja. Ez a fejezet több eddig vitatott vagy egymásnak ellentmondó értékelést kiváltó kérdés tárgyalására vállalkozik, s új dokumentumok alapján foglal állást. Ilyenek a munkaoktatás kérdései, az oktatás új szervezeti formái és módszerei, a tanulók önkormányzata, a fegyelem és fegyelmezés kérdései — hogy csak néhányat említsünk.

A könyv külön fejezetben foglalkozik azokkal a kísérleti intézményekkel, amelyek az új iskola szervezeti—tartalmi és módszertani kérdéseinek kimunkálásában jelentős szerepet vállaltak. Ezeknek az intézményeknek értékéről eddig keveset mondott a neveléstörténeti irodalom. Az iskolakommunák, az iskolaklubok, a kísérleti állomás munkájának részletes elemzése önmagában is jelentős tudományos eredmény.

A monográfiának talán legizgalmasabb s egyben módszertani szempontból legtanulságosabb fejezete a szovjet pedagógia fejlődésével foglalkozó nyolcadik fejezet. Mindenekelőtt jelentős hiányt pótol, hiszen a pedagógiai gondolkodás fejlődésének vizsgálata alig kapott helyet a korábbi munkákban. Módszertani szempontból igen jelentős a forradalom előtti pedagógiai irányzatok osztályozása. A fejezetben a szovjet pedagógia olyan ismert képviselőinek alkotó útját kísérhetjük nyomon, mint SACKIJ, PINKEVIC, BLONSZKIJ, KALASNYIKOV és mások. Ez a rész a következő kérdések történeti fejlődését mutatja be; a nevelés célja és lényege, a munkaiskola és a politechnikai képzés problémája, a didaktika kérdései, a nevelés kérdéseinek elméleti kidolgozása, a tudományos pedagógiai intézmények megszervezése. A minden vonatkozásban kifogástalanul alátámasztott problémátörténeti elemzések értékét aligha lehet túlbecsülni. Ez a fejezet nyomonköveti a szovjet pedagógia alapvető kérdéseinek fejlődését, megmutatva, hogy az a polgári pedagógiával folytatott harcban fejlődött és alakította ki sajátos jegyeit.

*

Hasonló értékeket vonultat fel másik nagy munkája „A szovjet iskola és pedagógia történetének vázlatja 1921—1931” c. monográfia, melyet T. O. KORNJEVCSIK és Z. I. RAVKIN közreműködésével írt. Ez a munka 1961-ben jelent meg és folytatása az előző monográfiának. Az iskolarendszer, a tantervek, az oktatómunka, a munkaoktatás és politechnikai képzés, a nevelőmunka kérdései, a pedagógusok képzése és ideológiai—politikai nevelése, a szovjet pedagógia fejlődése kapnak egy-egy fejezetben részletes elemzést és értékelést. A rendkívül gazdag levéltári—irattári és irodalmi források szakszerű elemzése lehetővé teszi a fejlődés alapvető tendenciáinak markáns megrajzolását. Annak a küzdelemnek bemutatását és differenciált értékelését, amelyet a marxista pedagógusok és a közoktatás irányítói a különböző polgári és kispolgári törekvésekkel folytattak. Különösen is tanulságosak, új tudományos eredményekben gazdagok a tantervekkel, programokkal, a politechnikai munkaiskola és a neveléstudomány kérdéseivel foglalkozó részek. Módszertani szempontból is példamutató az iskolai gyakorlat kérdéseivel foglalkozó fejezet. Ez a könyv nem foglalkozik a kísérleti iskolák és intézmények tapasztalataival.

A monográfia feltárja a szovjet iskola és pedagógia alapvető fejlődéstörvényeit, megszabadítva ezt az időszakot a korábban ráarakódott szubjektivista—voluntarista értékeléstől. Tudományos eredményeinek megfelelő értékelést kapnak az elméleti pedagógia olyan kiemelkedő képviselői, mint KRUPSZKAJA, LUNACSARSZKIJ, BLONSZKIJ, SACKIJ, PINKEVICS és mások. Mélyreható marxista kritikai elemzés olvasható a különböző megalapozatlan állásfoglalásokról és álforradalmi elméletekről (az iskola elhalásának elmélete).

Ez a két monográfia a szovjet iskola és pedagógia fejlődéstörvényeinek feltáráásával jelentősen hozzájárult napjaink pedagógiai kérdéseinek jobb megértéséhez. KOROLJOV számára ez a történeti kutatás célja és értelme. Tőle egyaránt távol áll a szenvtelen leíró történetkutatás és a hamis aktualizálás. A történeti kutatás a dolgok logikája szerint vezeti el napjaink pedagógiai problémáihoz. A neveléstörténet nála a maga sajátos eszközeivel a jó értelemben vett aktuális feladatok megoldását szolgálja. Ezért természetesnek lehet tartani, hogy az ötvenes évek végétől jelentős nevelésfilozófiai munkásságot is végzett.

Fontos feladatnak tartotta a szocialista pedagógia alapvető elméleti (filozófiai) kérdéseinek tisztázását. Úgy látta, hogy a tudományok gyorsütemű fejlődése szükségessé teszi a korábbi ismeretek és álláspontok felülvizsgálását, az új eredményeknek megfelelő feldolgozását. Ez a feladat tulajdonképpen nem is egészen új számára, hiszen két nagy monográfiájában olyan alapvető elméleti kérdések történeti vizsgálatára is vállalkozik, mint a pedagógia tárgya, a fejlődés és a nevelés viszonya, a nevelés lényege.

A neveléstörténeti és elméleti kutatót egyszerre mutatja „*A pedagógia általános alapjai*” c. munka, amelynek egyik szerkesztője és az első fejezet társszerzője. (Szerzőtársa és szerkesztő társa GMURMAN). Ennek a pedagógiai gondolkodás történetét tárgyaló fejezetnek elvi jelentősége van, mégpedig azért, mert benne világosan kifejezésre jut a szocialista pedagógiának a múlthoz való viszonya.

Fontos metodológiai jelentőségű az a tankönyv, amely 1968-ban jelent meg. (Szerzői BOLDÜREV, GONCSAROV, JESZIPOV, KOROLJOV.) KOROLJOV „*A pedagógia tárgya és módszere*” és „*A személyiség fejlődése és a nevelés*” c. fejezetek szerzője. Ezekben a fejezetekben az új tudományos eredményeket felhasználva (biológia, genetika, filozófia, pszichológia, szociológia) világítja meg a fejlődés és nevelés kölcsönös kapcsolatát, a személyiség fejlődésének biológiai és szociológiai tényezőit, az öröklés, a környezet és nevelés viszonyát, a személyiség és közösség kapcsolatát. Kritikailag vizsgálja azt a koncepciót, amely szerint a pedagógia tárgya a felnövekvő nemzedék nevelése, s bizonyítja, hogy az új tudományos eredmények alapján a szocialista pedagógia nem térhet ki előregedett ismereteinek felcserélése elől. Kifejti, hogy a szocialista pedagógia kulcskérdése a személyiség fejlődése és a nevelés viszonya.

Nevelésfilozófiai, tudományelméleti munkáit a szovjet pedagógia nemes és szép hagyományaihoz való ragaszkodás és az új iránti fogékonyság jellemezte. Szívesen foglalkozott az iskola és a pedagógia jövőjének kérdéseivel. Mint történeti kutató a történeti fejlődés törvényszerűségeit vizsgálta, s ezekre is támaszkodva a mai feladatok és tudományos eredmények alapján a jövőt igyekezett jól körvonalazni.

Az új iránti érdeklődését bizonyítja „*A népoktatás és a népgazdaság*” c. könyve (1961), melyben az oktatás és a népgazdaság kapcsolatát, az oktatás hatékonyságának gazdasági feltételeit vizsgálja.

Szellemi frissességét, alkotóerejét bizonyítja, hogy vizsgálta a rendszerelméleti megközelítés lehetőségét a pedagógiai kutatásban. Az e problémakörrel fog-

lalkozó cikkei is bizonyítják, hogy az aktuális, új kérdések iránti érdeklődés és fogékonyság nála mindig kommunista eszmeiséggel párosult, s jól meg tudta különböztetni a modern polgári pedagógia értékes elemeit, problémafelvetéseit a divatos és felületes elemektől. Mindig érzékenyen kitapintotta a különböző elméletek társadalmi—politikai gyökereit, filozófiai alapjait.

KOROLJOV akadémikus alkotó tudós volt, akit a tudomány kérdései iránti szenvedélyes érdeklődés, jó problémalátás, magasfokú általánosítási készség, imponáló filozófiai, ideológiai felkészültség és kommunista elkötelezettség jellemzett.

Munkásságát hazája határain kívül is ismerték a szakemberek. Munkáinak egy része idegen nyelven is megjelent. Munkássága a szakemberek szűkebb körében nálunk sem ismeretlen. Életművének értékei azonban korántsem váltak szélesebb körűen ismertté, ami szegényíti szocialista pedagógiai gondolkozásunkat.

Járt Magyarországon és szerette hazánkat. Akik ismerték, azok tapasztalhatták, hogy elevenen érdeklődött problémáink iránt, ismerte és becsülte eredményeinket. Dolgozó szobájának ajtaja mindig nyitva állt előttünk, magyarok előtt is. Segítőkéssz, megértő támogatásáért többen gondolunk rá hálásán. A sírjánál mondott búcsúszavak után munkásságának e rövid bemutatása is tisztelegés emléke előtt.